

PÁPAI KOLLÉGIUMI LAPOK

A PÁPAI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADEMIA DIÁKÚJSÁGA

FŐSZERKESZTŐ: Sárközi Gergely Antal, PRTA
Szerkesztőség elérhetősége: pklajsag@gmail.com

TÁRSSZERKESZTŐ: *jelenleg betöltetlen*
A lapot érintő minden közlemény hozzájuk küldendő.

X. ÉVFOLYAM 1-4 SZÁM. 2025. HÚSVÉT

HÚSVÉTI IGEHIRDETÉS

Írta: Németh Ábel

Textus: Lk 24,13-35. „Tanítványai közül ketten aznap egy faluba mentek, amely Jeruzsálemtől hatvanfutamnyira volt, és amelynek Emmaus a neve, és beszélgettek egymással mindarról, ami történt. Miközben egymással beszélgettek és vitáztak, maga Jézus is melléjük szegődött, és együtt ment velük. Látásukat azonban mintha valami akadályozta volna, hogy ne ismerjék fel őt. Ő pedig így szólt hozzájuk: Miről beszélgettek egymással útközben? Erre szomorúan megálltak. Majd megszólalt az egyik, név szerint Kleopás, és ezt mondta neki: Te vagy az egyetlen idegen Jeruzsálemben, aki nem tudod, mi történt ott ezekben a napokban? Mi történt? – kérdezte tőlük. Ők így válaszoltak neki: Az, ami a názáreti Jézussal esett, aki cselekedetben és szóban hatalmas próféta volt Isten és az egész nép előtt; és hogyan adták át főpapjaink és főembereink halálos ítéletre, és hogyan feszítették meg. Pedig mi abban reménykedtünk, hogy ő fogja megváltani Izráelt. De ma már harmadik napja, hogy ezek történtek. Ezenfelül néhány közülünk való asszony is megdöbbenett minket, akik kora hajnalban ott voltak a sírboltnál, de nem találták ott a testét; eljöttek, és azt beszélték, hogy angyalok jelenését is látták, akik azt hirdették, hogy ő él. El is mentek néhányan a velünk levők közül a sírhoz, és mindent úgy találtak, ahogyan az asszonyok beszélték; őt azonban nem látták. Akkor ő így szólt hozzájuk: Ó, ti balgák! Milyen rest a szívetek, hogy mindazt elhiggyétek, amit megmondtak a próféták! Hát nem ezt kellett-e elszenvednie a Krisztusnak, és így megdicsőülnie? És Mózesről meg valamennyi prófétáról kezdve elmagyarázta nekik mindazt, ami az Írásokban róla szólt. Így értek el ahhoz a faluhoz, amelybe igyekeztek. Ő azonban úgy tett, mintha tovább akarna menni. De azok unszolták és kérték: Maradj velünk, mert esteledik, a nap is lehanyatlott már! Bement hát, hogy velük maradjon. És amikor asztalhoz telepedett velük, vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és nekik adta. Ekkor megnyílt a szemük, és felismerték, ő azonban eltűnt előlük. Ekkor így szóltak egymáshoz: Nem hevült-e a szívünk, amikor beszélt hozzánk az úton, amikor feltárta előttünk az Írásokat? Még abban az órában útra keltek, és visszatértek Jeruzsálembe, ahol egybegyűlve találták a tizenegyet és a velük levőket. Ők elmondták, hogy valóban feltámadt az Úr, és megjelent Simonnak. Erre ők is elbeszélték, ami az úton történt, és hogy miként ismerték fel őt a kenyér megtöréséről.”

1) Kit hogyan talál meg a feltámadás – mivel vagyunk éppen elfoglalva, mi az, aminél leragadunk?

Ez az a nap, amelyet az ÚR elrendelt, vigadozzunk és örüljünk ezen! (Zsolt 118) – milyen egyszerűen hangzik, ám mégis nehéz ezt átélni.

Egy váratlan hír az embert különböző élethelyzetekben találhatja meg. Amikor megcsörren a telefon, és érezzük, hogy itt valami más jön, valami nem stimmel, ismerős vagy ismeretlen a telefonszám, de nem vártuk a hívást. Az ember kétségekkel telve emeli füléhez a készüléket. És a jó hír hallatán örömmel, megnyugvással teszi le a telefont: de jó volt hallani, de jó, hogy mégis minden rendben van. Milyen jó, hogy ünnepelni van okunk!

És kit-kit hogyan ér el a hír: munkában, bánatban, fáradtan, derűsen vagy fásultan, és sokszor kell idő arra, hogy amit hallunk oda el is érkezzünk.

Így vagyunk mi a húsvéti örömhírről is.

Az emmausi tanítványok testben és lélekben is próbáltak eltávolodni a kereszthaláltól. A lábuk egyre messzebb vitte őket a helyszínről, míg a lelkük nagypénteki gyászban volt, és próbálták feldolgozni, hogy reményeik, vágyaik a dicsőséges messiásról szertefoszlottak.

Te hol tartasz, kedves Testvérem, mikor elér a húsvét örömhíre? Még virágvasárnap hozsánnája cseng a füledben, vagy az utolsó vacsora pillanatai foglalnak le? Esetleg nagypéntek gyásza, nagyszombat várakozása, az üres sír rejtélye ejt zavarba?

Az emmausi tanítványok kettős, megosztott állapotban voltak. Testben ott voltak a feltámadt Úr Krisztus jelenlétében, lélekben azonban még távol voltak, még nem tartottak ott, nem érkeztek meg.

„Nagypéntek: a reformátusok fő ünnepe, ugyebár.” hallottam nemrégén egy másik felekezetbeli keresztyén testvéremtől egy beszélgetés során. Minden rosszindulat nélkül mondta ezt, és elgondolkodtatott: valóban ez látszik belőlünk reformátusokból? Valóban hajlamosak vagyunk így megrekedni nagypénteknél? Hiszen tagadhatatlanul fontos ünnep, nagypéntek nélkül nincs húsvét, de húsvét nélkül csak olyanok vagyunk, mint az Emmausba igyekvő tanítványok. Krisztus váltsága, bűneink kereszten szerzett bocsánata a feltámadásban nyer érvényt, ez az ünneplés igazi oka. Ezért gyűlünk össze vasárnapról vasárnapra itt a templomban.

Testben itt vagyunk kedves testvéreim, összegyűltünk a feltámadott Jézus Krisztus nevében, és itt vagyunk az ő jelenlétében, de lélekben is meg kell érkeznünk, ahogyan a kenyér megtörésekor a tanítványoknak.

Az ünnep nem véletlenül két napos: idő kell nekünk, hogy ne csak testben, hanem lélekben, személyes életünkben is odaérjünk: lehulljon szemünkről az élet gondjának bajának leple, elvárásaink látást rontó hállyoga.

2) Húsvét állomás, de nem végállomás.

Kedves Testvéreim! Húsvétba meg kell érkeznünk. A tanítványok nem értették, nem látták, nem értették meg, hogy mi történt, amíg Jézus el nem magyarázta nekik. Nem állt össze bennük a kép, ahogy mondani szokták. Egy kicsit olyan ez, mint amikor az ember ismeretlen helyre utazik, és bekapcsolja a GPS-t. A navigáció mindig elmondja a következő lépést, a következő kanyart, sőt rendszerint időben figyelmeztet, és manapság elég megbízható módon el is vezet minket úti célunkhoz. Nem tudom, kedves testvéreim, hogy belegondoltatok-e már, de az én tapasztalatom az,

hogy a legtöbb esetben egy ilyen navigáció után fogalmunk sincs merre mentünk, az utat magunktól nem tudnánk megismételni, mert ahhoz több kell, mint a következő kanyar. Elő kell venni a térképet, sok esetben a nyomtatott változattal boldogulunk a legjobban, és meg kell néznünk az egész útvonalat. A tanítványok így látták: a következő kanyarig. Látták mi történt éppen, és hallottak a feltámadás híreről, de nem értették miért így, miért ebbe az irányba kanyarodnak az események. Isten üdvtervének térképére volt szükségük. Az evangélium teljességére, hogy megértsék, és velük együtt megértsük mi is: a mi megváltásunk, Isten szeretetének megmentő csodája ment akkor végbe, az útvonal azon a bizonyos térképen akkor látható, ha meglátjuk, honnan hová tartunk. Mert húsvét nem az úti cél. Ahogyan egy benzinkútnál megállva feltöltekezünk, vagy ahogyan egy sütemény sütésekor egy fontos lépéshez érkezünk: van tovább, húsvét nem a történet vége: állomás, de nem végállomás.

3) Induljunk útra! Vigyük tovább az örömhírt!

Legyünk mi is olyanok, mint az emmausi tanítványok, akik nem késlekedtek elindulni még aznap este, és visszasiettek a többi tanítványhoz elmondani mindazt az örömhírt, amit megtapasztaltak. Míg Jézust azzal marasztalták, hogy későre jár, ők maguk nem törődtek a kockázattal, a sötétséggel, a fáradtsággal, hanem elindultak, és vitték az örömhírt. Nem várták meg a másnapot, nem hagyták bizonytalanságban tanítványtársaikat.

Hazatérve otthonainkba ne feledjük: a húsvét nem egy egyszeri ünnep. Minden vasárnap a feltámadás miatt érkezünk a templomba, sőt minden napon van okunk ünnepelni: „Ez az a nap, amelyet az ÚR elrendelt, vigadozzunk és örüljünk ezen.”

És a történetnek nincs vége: az örömhír azóta is terjed: pünkösdőn át az első missziókon túl, a világ végezetéig szól: Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszülött fiát adta, hogy aki hisz őbenne el ne vesszen, hanem örök élete legyen. Ámen.

* * *

HATODÉVESEINK BEMUTATKOZNAK

2. RÉSZ

Németh Ábel

Hatodéves szolgálatomat a Veszprém Kálvin János Parki Református Egyházközségben végzem. Mint nagyvárosi gyülekezet, sajátos kihívásokkal, de egyben különleges lehetőségekkel tarkított gyülekezeti munkába tekinthetem bele. Maga a gyülekezet 2018 óta működik önálló anyaegyházközségként, temploma pedig 2000-ben lett felszentelve. Veszprém lakosságának viszonylag kis hányadát teszik ki reformátusok, ugyanakkor a református jelenlét a reformáció kora óta jelentős, ebbe a történelmi folyamatba igyekszem bekapcsolódni.

Závodi Zsuzsanna lekipásztor testvérem vezetésével egyre több feladatból kiveszem a részem. Az egyházközség hétközi alkalmi közül mindegyikbe van lehetőségem belekóstolni, a heti bibliaórák tartásában rendszeresen részt veszek, illetve a gyülekezetünkben működő tanítvány-

csoport imádságos beszélgetéseiben is szerepet vállalok. Ezen az alkalmon találkozunk a leendő felnőtt konfirmandusokkal is, lehetőséget adva arra, hogy kérdéseiket feltegyék, azokról közösségben gondolkodjunk, a válaszkeresést segítsük.

Sok fiataalt ér el a gyülekezet, lévén Veszprém egyetemi város, ennek megfelelően mind a hitoktatás mind az ifjúsági munka sok embert megmozgat. Én magam ebből több szinten is kiveszem a részem. Egyrészt én vezetem az ifi csoportot, mely heti rendszerességgel találkozik. A fiatalok előszeretettel vesznek részt kirándulásokon, rendhagyó alkalmakon, ezeknek szervezését is én felügyelem, segítem. A kirándulások és kihelyezett alkalmak mellett kiemelném az adventben megrendezett non-stop ifi alkalmat, melynek keretein belül estétől reggelig tartott a közös karácsonyra készülés, játék, beszélgetés. Ehhez hasonlóan kerül megszervezésre konfi-ifi hétvégénk, melynek a lelki feltöltődés mellett egyik célja a konfirmandusok találkozzanak, ismerkedjenek az ifis korosztállyal is, ezzel elősegítve a gyülekezeti integrációt. Ezek mellett rendszeres órátartással részt veszek a hittanoktatásban, illetve rendelkezésre állok esetleges helyettesítések tartására is.

Az ifjúsági munka sok kihívást, ugyanakkor sok áldást is tartogat, mely arra inspirál, hogy minél jobban elmélyüljek ezen szolgálati területeken. Ugyanakkor lehetőségem van betekinteni a gyülekezeti munka egészébe is, meglátva azt az összképet, melyet a lelkipásztori szolgálat jelent. Isten iránti hálával tekintek vissza az elmúlt hónapokra, és belé vetett reménységgel tekintek a hátralévő megmérettetések felé, tudva, hogy „mindenre van erőm a Krisztusban, aki megerősít engem” (Fil 4,13).

A Szerző VI. évfolyamos teológus-lelkipásztor szakos hallgató.

IFJ. BELLAI ZOLTÁN

(1977-2025)

„Szeret az Úr, azért nincs még végünk, mert nem fogyott el irgalma: minden reggel megújul. Nagy a te hűséged!” (Jer Sir 3,22-23.)

Ifj. Bellai Zoltán 1977-ben született Kaposváron, Bellai Zoltán lelkipásztor és Gáspár Enikő református lelkipásztorok harmadik gyermekeként. Az 1998-ban újrainduló Pápai Református Teológiai Akadémia legelső évfolyamában kezdte meg teológiai tanulmányait. Az évek során több teológián is tanult, egy ideig Kaposváron segédlelkészként, illetve kántorként is szolgált. Néhány éve megházasodott, feleségével Újronafőre költöztek, majd a Győr-Szabadhegyi Református Egyházközség kántora lett. Ifj. Bellai Zoltán 2025. február elején hunyt el. Temetésére szülővárosában, Kaposváron került sor 2025. március 1-jén, ahol utolsó földi útjára volt pápai professzorai és hallgatótársai is elkísérték.

Egykori Alma Matere, a Pápai Református Teológiai Akadémia közössége a feltámadás reménységben búcsúzik volt hallgatójától.

Sárközi Gergely Antal

ÚTMUTATÓK AZ EMMAUSI ÚTHOZ

Írta: Dr. Jaap Doedens

Felesleges utazás?

A két tanítvány Jeruzsálemből Emmausba vezető útja annak a hétnek első napján talán Lukács legérdekesebb elbeszélése. Hiszen, amikor az utazók valóban célba érnek, egyenesen vissza akarnak menni a kiindulóponttra. Kilométerekre nézve feleslegesnek tűnik ez az út, de ha arra gondolunk, hogy néha az út a cél, akkor teljesen megérte, mert valóban egészen a teremtéstől az eschatonig jártak. Ez a történet talán Lukács legsűrűbb elbeszélése is, hiszen tele van biblikus áthallásokkal. Hadd járjuk ezzel a két tanítvánnyal együtt ezt az utat!

Mit keresitek a holtak között az Élőt?

Lukács a feltámadás napján történeteket tömören adja vissza. Először meséli, hogy asszonyok¹ mentek a sírhoz, de váratlanul nyitva találják a sírt. Bemennek a sírba, de nem találják Jézus holttestét. Miközben kétségbeesetten ott állnak, két férfi fénylő ruhában jelenik meg, akik mondják, hogy rossz helyen keresik Jézust, és talán egy kicsit csodálkozva kérdezik: „Mit keresitek a holtak között az élőt?”² Azután emlékeztetik az asszonyokat arra, hogy maga Jézus amikor még Galileában voltak, előre megmondta, hogy majd megölik őt, de három nap után fel fog támadni.³ Az asszonyok hírül adják mindezt az apostoloknak, de ők „nonszensznek” (λῆρος) tartották ezt.⁴ Csak Péter kételkedik a hitetlenségében, elszalad a sírhoz, s úgy találja a helyzetet, ahogy az asszonyok mondták neki. Csak egy új részletet kapunk, hogy Péter, miután bement a sírboltba, csak a lepedőket (τὰ ὀθόνια μύνα) látta ott.⁵ Jogosan csodálkozik,⁶ mert ha bárki elvitte volna Jézus holttestét, biztosan nem bontotta volna ki a testet, hanem a temetési lepedőkkel együtt vitte volna el. Talán még jobban értjük Péter csodálkozását, ha a János evangéliumában még részletesebben olvassuk, hogy Péter mit látott. János szerint „a másik tanítvány” hamarabb megérkezett, mert gyorsabban szaladt. Csak előrehajol, és a bejáratnál látja, hogy ott fekszenek a lepedők. Ez már megnyugtató volt, hiszen, a lepedők János evangélista szerint át voltak itatva 100 fontnyi mirhából és aloéból készített kenettel,⁷ és feltételezhetően a megszáritott kenettől a gyolcs felvette Jézus testének a formáját. Első látására talán azt gondolta, hogy minden rendben van, mert Jézus teste még ott van. Csak amikor Péter is megérkezik, ketten mennek be a sírboltba. Azután látják, hogy ezek a leplek egy üres burkot alkotnak, mert kiderül, hogy a fejkendő (τὸ σουδάριον)

1 A magyar fordítás azt adja, hogy „elmentek a sírhoz, és magukkal vitték az elkészített illatszereket,” a „vitték” femininum pluralis participiumból (φέρουσιν) kiderül, hogy itt egy nőkből álló csoportról van szó. A következő nőnemű participiumból és mutató névmásokból ugyanaz derül ki.

2 Lk 24,5.

3 Lk 24,6–7.

4 Lk 24,11.

5 Lk 24,12.

6 Lk 24,12.

7 Jn 19,39–40, „μίγμα σμύρνης καὶ ἀλός ὡς λίτρας ἑκατόν.” A λίτρα a latin *libra*, a római font, ami kb. 327,5 gram, tehát kb. 32 kiló.

összegönyölitve (ἐντετυλιγμένον) külön fekszik egy másik helyen.⁸ Talán hasonlított egy mai integrál motorossisakra. Mindenféleképpen így derül ki, hogy még akkor is, ha egy sírrabló kitekerte volna a holttestet mielőtt magával vitte volna, nem tudta volna így legöngyölíteni, hogy a formája megmaradjon. Egyébként valódi sírrablóknak nem a holttest kellett, hanem a holttesten esetleg található ékszereket keresték. Így Lukács hagyja az olvasót is először a Péter csodálkozásával. Azután rátér a két Emmaus felé járó tanítványra. Egyébként érdekes felfigyelni arra, hogy egyik evangélistánál sincs a feltámadás története alátámasztva mindenféle magyarázó ószövetségi igékkel. Mintha itt, olvasókként, még a friss, nem átgondolt elbeszéléssel találkozánk.

Kik?

Ez a friss történet meg is rázta a két Emmausba járó tanítványt. Később kiderül, hogy hallották az asszonyok által hozott hírt, hogy nem találták Jézus holttestét, illetve angyalokkal találkoztak, akik azt hirdették nekik, hogy Jézus él.⁹ De inkább a szomorú keresztre feszítésre gondolnak, mert azt tudják, hogy a tanítványi körből el is mentek néhányan a sírbolthoz, és azt a helyzetet találták, amiről az asszonyok hírt adtak, „őt azonban nem látták.”¹⁰

A két tanítvány Jeruzsálemből indult Emmausba, ami „60 stadia,” tehát kb. 11 kilométer északnyugatra a fővárostól.¹¹ De kik voltak ezek az úton járó tanítványok? Automatikusan két férfira gondolunk, de talán egyszerűen egy házaspárról van szó. Ha „Kleopás” (Κλεοπᾶς)¹² ugyanaz, mint „Klópás” (Κλωπᾶς), akinek a felesége az egyik Mária (Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ) volt, aki jelen volt Jézus keresztre feszítésénél.¹³ Így is logikusabb, hogy a két tanítvány egy házban lakik.¹⁴ Érdekes módon, Lukács az evangéliumának elején szintén mesél egy házaspárról, amely keresi Jézust, s amikor megtalálják nem értik a szavait.¹⁵ Így az evangélium végén úgy tűnik, megint egy házaspárral találkozunk, amely nem találja Jézust, és amikor Jézus megtalálja őket, csak később, amikor felismerik őt, értik meg szavait. Lukács ezzel azt éri el, hogy az olvasó jöjjön rá, hogy könnyű elveszíteni a fonalat, amikor Jézusról van szó, ameddig személyesen nem találkozunk vele, vagy legalább hittel meg nem közelítjük őt.

8 Jn 20,7.

9 Lk 24,23.

10 Lk 24,24.

11 Lk 24,13. Emmaus = talán a mai El Qubeibeh, de a pontos azonosítása bizonytalan. Ld. <https://www.seetheholyland.net/tag/el-qubeibeh/>. Egy „stadion” kb. 185 méter. A Sínai kódex szerint 160 stadia, ami majdnem 30 kilométer lenne.

12 Lk 24,18.

13 Jn 19,25.

14 Egyébként létezik olyan hagyomány is, hogy itt Kleopás és a fiáról, Simeonról, van szó. Ld. <https://www.seetheholyland.net/tag/el-qubeibeh/>. A hagyományok szerint Jakab halála után (62-ben), ez a Simeon lett a Jeruzsálem gyülekezetének a vezetője. Ld. Eusebius, *Historia Ecclesiastica* III,11: „1. After the martyrdom of James and the conquest of Jerusalem which immediately followed, it is said that those of the apostles and disciples of the Lord that were still living came together from all directions with those that were related to the Lord according to the flesh (for the majority of them also were still alive) to take counsel as to who was worthy to succeed James. 2. They all with one consent pronounced Symeon, the son of Clopas, of whom the Gospel also makes mention; to be worthy of the episcopal throne of that parish. He was a cousin, as they say, of the Saviour. For Hegesippus records that Clopas was a brother of Joseph.” Ford.: <https://www.newadvent.org/fathers/250103.htm>.

15 Lk 2,50.

Idegen?

Nem is csoda, hogy menet közben a beszédtema mindaz, ami aznap történt, minden érthetetlen oldallal együtt. Útközben egy ismeretlen idegen csatlakozik hozzájuk, aki az útitársak arcán látja, hogy valami baj van. Lukács rögtön informálja az olvasóit, hogy maga Jézus volt ez az idegen. Csak a két utazó ember nem veszi észre az új útitársuk identitását. „Látásuk valami akadályozta” (οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν ἐκρατοῦντο).¹⁶ Ez egyébként egy visszatérő jelenség a feltámadási történetekben, hogy Jézust nem ismerik fel, vagyis nem várják ott őt. Ez végül egy közismert dolog, ha váratlanul valakivel találkozunk, aki elvileg az elvárásaink szerint nem tud ott lenni. De talán valamilyen másik dimenziója is volt ennek. Biztosan Jézus feltámadás utáni testének valamilyen rejtélyes oldala van, hiszen ajtó nem kell neki, váratlanul jelenik meg, vagy el is tűnik. Sőt, ott is van, amikor a tanítványai már nem látják őt. Gondoljuk csak Tamásra, aki pont akkor érkezik meg, amikor Jézus már el is tűnt. De egy hét múlva kiderül, hogy Jézus mégis láthatatlanul ott volt, mert szó szerint tudja azt, amit Tamás mondott.¹⁷ De ha már láthatóan ott van, mintha mégis valami felismerhetetlen dimenziója lenne: igen, felismerik őt, de egyszerre nem is. Ez a legjobban akkor derül ki, amikor Jézus a nagy halfogás után együtt reggelizik velük a Tibériás tengerpartján. János ezt egy paradoxálisnak tűnő mondatban írja le: „A tanítványok közül azonban senki sem merte őt megkérdezni: ki vagy te? Tudták ugyanis, hogy az Úr ő.”¹⁸ Ha pedig tudták, miért kellett volna megkérdezniük? És ha elvileg meg akarták kérdezni – de nem merték – mi nem volt világos a számukra? Talán hasonló jelenségről van szó Máté evangélium végén: „A tizenegy tanítvány pedig elment Galileába arra a hegyre, ahova Jézus rendelte őket. Amikor meglátták őt, leborultak előtte, pedig kétségek fogták el őket (οἱ δὲ ἐδίσσωσαν).”¹⁹ Talán itt inkább úgy kellene fordítani, hogy „némelyek kételkedtek.” De valószínűleg itt nem hitelenségről van szó, hanem ugyanerről az érzésről, amelyről János írt: tudtak, hogy ő az, de mégis akarták megkérdezni, de nem merték.

Elveszett remény?

Valószínűleg elég bátor volt Kleopás, hogy őszintén válaszolt ennek a hozzájuk csatlakozó idegennek. Hiszen, kém is lehetett volna, nem véletlen, hogy a tanítványok eléggé féltek azokon a napokon. Az fáj nekik, hogy a Messiás szerepe (egyébként érdekes, hogy itt Jézusról azt mondják, hogy ő próféta volt) az, hogy győzedelmet arasson a pogányok fölött, és nem fordítva. Mesélik a hihetetlen híreket is, hogy angyalok hirdették, hogy él. Az ismeretlen idegen eléggé keményen reagál rájuk: „Ó, ti balgák!” De azután Mózeshez és a prófétákhoz fordul, s az Ószövetség alapján magyarázza, hogy a Messiásnak szenvednie kellett és így megdicsőülnie.²⁰ Sajnos Lukács itt csak utal Jézus igemagyarázatára, de nem közli ennek a magyarázatnak a tartalmát. De mégis tudhatjuk, hogy miről van itt szó. Lukács csak azt gondolja, hogy most, a könyv végén, miért kellene ismételni

16 Lk 24,16.

17 Jn 20,24–29.

18 Jn 21,12.

19 Mt 28,16–17.

20 Lk 24,25–27.

a lényegét? Az egész evangéliuma már arról szólt, hogy a Messiás magára veszi minden szenvedést, hogy megszabadítsa a világot.

Felvilágosító evés

Érdekes módon, csak a közös vacsoránál nyílik meg a szemük (αὐτῶν δὲ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν).²¹ Amikor az Idegen töri a kenyeret, mondja a szokásos áldást, hirtelen felismerik a kezeit a gesztusban. Itt is bibliai áthallás történik. A Biblia kezdetén egy tiltott gyümölcs evésétől megnyílt az ember szeme (καὶ διηνοίχθησαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν).²² Ott csak rájöttek, hogy meztelenek. De ez az eschaton kezdeténél történő közös étkezés szintén megnyitja az ember szemeit, itt felismerik a Messiást. Most már felismerik az Idegenben az Urukat, aki rögtön láthatatlanná válik számukra (αὐτὸς ἄφαντος ἐγένετο ἀπ’ αὐτῶν).²³ Amikor látható volt, nem ismerték fel. Amikor felismerték, láthatatlanná vált.

„Vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és nekik adta.”²⁴ Gyakorlatilag ez az Ismeretlen átveszi a házigazda szerepét. Ezzel Lukács az olvasóit az ősgyülekezet közepére teszi, ahol „kitartóan részt vettek az apostoli tanításban, a közösségben, a kenyér megtörésében és az imádkozásban.”²⁵ A áldásban a megtört kenyérnél felismerjük a Messiást. Mindez arra utal, hogy ez a megígért új teremtesre utaló együttlét. Az útmutató egy új ég és új föld felé. Amikor Isten minden könnyet letöröl. S az Isten sátora az emberekkel lesz, és Isten velük fog lakni. Ők pedig népei lesznek.²⁶ Az életfa újra ott van, sőt tizenkétszer hoz termést.²⁷ Végül ezt már tudhattuk volna a János evangélium kezdetétől, hogy ez volt az Isten célja azzal, hogy elküldte a Fiát: a Logos testté lett, és felverte a sátrát köztünk (ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν).²⁸ Egy új Exodus célba ért.

Az emmausi utazók története azonban nem ért véget azzal, hogy még az este gyorsan visszaszaladnak Jeruzsálembe. Miközben azt mesélik a jeruzsálemi tanítványoknak, hogy a feltámadott Úrral találkoztak, s ők is örömmel mondják el, hogy Jézus már Péternek is megjelent, hirtelen Jézus állt közöttük, és egy *salóm*-mal köszöntötte őket. A találkozás teljes öröme!

A Szerző református lelkipásztor, rektorhelyettes, a PRTA Biblikus Intézetének intézetvezető docense.

21 Lk 24,31.

22 LXX Gen 3,7.

23 Lk 24,31.

24 Lk 24,30.

25 ApCsel 2,42.

26 Jel 21,3.

27 Jel 22,2.

28 Jn 1,14.

MINDEN VAGY SEMMI?

A lét tragédiájának keresztyén feldolgozása

Írta: Dr. Petró László

1. A lét tragédiája. Vannak egy esztendőnek szakaszai, amikor az elmúlással való szembesülésünk, az ember tehetetlenségének az érzése különösen is megerősödik bennünk. November elején inkább a kegyelemteljes emlékezés, míg tavasszal, Húsvéthoz közeledve a feltámadás öröme felől éljük ezt meg. Ugyanakkor az élet számtalan történése naponta emlékeztet bennünket esendőségünkre, amellyel minden nap meg kell vívunk a magunk hitbeli harcát. Ilyen értelemben nagyon is sorsközösségben vagyunk, hiszen menthetetlenül közös bennünk az, ahogyan naponta vívjuk harcainkat annak elfogadásáért, hogy porból teremtetett Isten bennünket és visszatérünk majd ebbe az állapotba. (1Móz 3,19)

Apró vigaszt nyújthat az ember számára az a tény, hogy nemcsak a teológia, hanem a filozófia története is tele van olyan próbálkozással, amely az élet végességének elfogadására irányult. Sokan ezt az emberben folyamatosan forrongó feszültséget a lét értelmével vagy értelmetlenségével kötötték össze. Például az *epikureusok* a Kr. e. 3. század végén már azt hirdették, hogy a halálnak nem szabad az emberben félelmet keltenie, hiszen annak az élőkön nincs már hatalma.¹ Emiatt azt tanácsolták az embereknek, hogy a gyönyört a legteljesebben éljék meg és az élet minden pillanatát használják az élvezetek keresésére. Sokan a híressé vált *carpe diem* felkiáltásban is azt látják, hogy a pillanat megragadásával védekezhet az ember a lét mulandóságának fájdalma ellen. Már az ókori filozófia kezdete óta próbálja az ember feloldani a boldog lét látszólagos ellentmondását, de legtöbbször csak odáig jutott, hogy a lét értelmét annak minősége és a tettek erkölcsössége adja meg. Természetesen ez alól a keresztyén filozófia mindig is kivételt jelentett, hiszen a Krisztus feltámadásának középpontba állításával – különösen is a protestáns teológia – éppen a kérdés megfordítására tett életre és halálra szóló javaslatot. De mielőtt ennek részletes kibontásába kezdenénk, még egy filozófiatörténeti ellentmondást ismerjünk meg a kérdéskör tárgyalása kapcsán.

A keresztyének szinte összevannak, amikor az Istenhit és ezáltal természetesen az egyház nagy ellenségének, *Friedrich Nietzschének* a nevét hallják. Pedig minden Isten nélküli gondolata és filozófiai nézete ellenére nagyon is felrázta a keresztyénséget azzal, hogy a nyugati kultúrát nem tartotta már úgy számon, mint amely ismerné Istent.² Ugyanakkor *Nietzsche* kijelentését kora kultúrája azért üdvözölte, mert abban a szabadság egészen egyedi értelmezése sejlett fel. Ennek következtében a szabadság egyet jelentett az Istennek való engedelmességből való kiszabadulással (ami a modern ember számára az értelmetlenné tűnő hagyományok alól való felszabadulást is elhozta), de egyet jelentett azzal is, hogy mindennek következtében lehetőség van a kötelességet és a felelősséget újra értelmezni. Ugyanakkor *Nietzsche* filozófiájának sokak számára a legnagyobb

1 PALMER, DONALD (2010): *Looking at Philosophy*, Higher Education, Boston, 99.

2 MCGRATH, ALISTER E. (2008): *Az ateizmus alkonya*, Szent István Társulat, Budapest, 142.

értéke az volt, hogy a boldog nihilizmus felé haladt, bár ő maga ez ellen igen erőteljesen tiltakozott.³ A korszellem a nézeteiben azt látta meg, hogy az Isten nélküli világ legfőbb erénye abban rejlik, ha szabadon, a halál előtti és a halál utáni számon kérhetőség teljes hiányában lehet élni és cselekedni, amely az ember vágyainak korlátok nélküli határtalan kiteljesedéséhez vezet. De ennek a nihilizmusnak a kor gondolkodása még így is tudott „értéket” találni. A kérdést rövid időn belül átformálta az emberi gondolkodás, amelynek éppen ezáltal nyílt meg az útja arra, hogy szabadon, kreatív módon⁴, saját életét a középpontban tartva válaszolja meg a lét tragédiájának kérdését. Ennélfogva az élet értelmére adott felelet is átalakult. Ugyanis ahelyett, hogy az embert felelős döntésre, az ítélet napján való számadásra (Mt 12,36) készítené a közgondolkodás, sokkal inkább azt sugallja, hogy a jó és rossz közötti különbségtétel tulajdonképpen eltölpül az ember boldogságra való törekvése mellett, hiszen a bűnök számonkérése csak egy letűnt világ vallási ethoszában található már csak meg. Ez a fajta nihilizmus – *Czesław Miłosz* lengyel költő szerint – a bűn megítélését az ember saját lelkiismeretére bízta, ezáltal annak jogát egyedül az egyénre szabadította fel.⁵ Ez pedig egy kényelmes állapot, amelyben az ember el tudja kerülni a lét tragédiájával való szomorú szembenézést, ugyanis ha a földi lét boldogságának, a vágyak határtalan beteljesedésének semmi sem áll útjába, akkor még az elkerülhetetlen halál is úgy éri az embert, mint aki a lehető legtöbb örömet és mámort élhette meg az életben, míg a rossz érzéseket kiváltó lelkiismeretet és büntudatot gondosan elkerülte.

Albert Camus – akit gyakran idézett *Vályi-Nagy Ervin* is – arra mutatott rá a lét tragédiája kapcsán, ha a halál értelmetlenné teszi az életet, akkor nem az élet, hanem a halál felfogásán kell változtatni. A történelem fájdalmas küzdelemre ítéli az embert, amely megváltoztathatatlan.⁶ Ez a megváltoztathatatlan tény pedig egy előre tudott, biztos vereséghez vezet az emberi létet, amelynek keretei között – *Camus* kérdése nyomán – az is kétséges, hogy egyáltalán élhetünk-e értelmes és boldog életet? Így a kérdése sokkal inkább arra vonatkozik, hogy az ember mire képes ebben a nyomasztó világban? Képes-e értelmet adni az életnek? Számára az értelem azt jelentette, hogy az élet nyilvánvaló veresége keltette űrt mivel tudja az ember pótolni?

Nem véletlen, hogy a kissé szomorúnak és elnyomottnak tűnő filozófiai gondolatok *Vályi-Nagy Ervint* is elgondolkodtatták, aki egy másik társadalmi nehézségben, az egyház hatalom általi elnyomásában élt meg hasonló mélységeket. Ő arra mutatott rá ugyanakkor, hogy az elmúló – és *Camus* szerint vereséget szenvedő világban – vajon az egyház a hitével nem tartozhat-e azon dolgok közé, amely megmarad a végsőig? S ha az egyház megmaradhat, akkor hogyan élhet a változatlan hűségű Istennel a változó és folyamatosan az elmúlás felé haladó világban?⁷ *Vályi-Nagy Ervin* szerint ebben a kettősségben az egyháznak csakis az a feladata, hogy felismerje önmagát. Fel kell ismernünk azt, hogy „romolhatatlan magból született valóság”⁸ az egyház, amely ha önmagához,

3 uo.

4 MCGRATH, ALISTER E. (2008): Az ateizmus alkonya, 143.

5 MCGRATH, ALISTER E. (2008): Az ateizmus alkonya, 144.

6 MCGRATH, ALISTER E. (2008): Az ateizmus alkonya, 146.

7 VÁLYI-NAGY E. (1993): *Ami elmúlik és ami megmarad*. In: Minden idők peremén. Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem Kiadása, Basel/Budapest, 1993., 116.

8 uo.

küldetéséhez és Urához hűen cselekszik, akkor a lét tragédiáján túl fog majd látni. Ebben a Húsvétra készülő tanulmányban éppen azt vizsgáljuk, hogy miből is táplálkozik az egyház lét tragédiáján túllátó reménysége?

2. A feltámadás: válasz a tragédia túloldaláról. *Jürgen Moltmann* használta gyakran azt a képet az egyház *eszchatologikus* győzelmére, amely a történelem folyásának teljesen új irányt adott. Ugyanis a feltámadás éppen azt az irányt fordítja meg, amely által a keresztyén ember felszabadul arra, hogy ne csak az élet felől szemlélje az elmúlást, hanem lássa meg a feltámadás felőli élet értelmezést. Pontosan emiatt lényeges az, hogy a keresztyén ember szembesüljön a Krisztus feltámadásának a tényével, mert az – *Barth* nyomán – azt hirdeti, hogy noha a földi lét bizonytalanságának rejtőzködésében lát csak az ember, de a küzdelem eldőlt. A lét tragédiája megtörtetett, a halál hatalma megsemmisítettett (Zsid 2,14) és ezáltal az örök élet ténye nyilvánvalóvá lett.

A lét tragédiájára adott felelet egyébiránt úgy tűnik, mintha az egyház látásának némiképpen a perifériájára került volna.⁹ Leginkább a felvilágosodás és a nyomában járó, főképp a tudományok megerősödését hozó mozgalmak hatását érezte az egyház is, amikor a dogmák fejlődésével szemben számtalan társadalmi szkepticizmus alakult ki. Ezek együttes hatására a teológia is visszafogottan kezdett el beszélni arról, hogy a lét tragédiájára hogyan tud a feltámadás ténye feleletet adni. A 19. századi pozitív értelmezése az emberi létnek már arra mutatott, hogy az Isten nélküli kultúrában nem is igazán releváns kérdés az, hogy a halál okozta fájdalom milyen mértékben határozza meg az életet. Mintha annak a figyelmen kívül hagyása és az ember értékeinek felmagasztalása kezdődött volna el. Csakhogy éppen ennek a folyamatnak a kezdetén tette fel *Albert Camus* a maga kérdését: mi az az érték, amelyet az ember adhat az életnek, amellyel a lét tragédiája elviselhetővé válik? A 20. század kegyetlen és véres története pedig az embert tovább vitte ebben a mélységben. A világháborúk gyötrelmei után már nem volt kérdés, hogy az ember nemhogy a létnek értéket tudna adni és azáltal hitelesen felelhetne arra a kérdésre, hogy a lét tragédiájára mi lehet az élet válasza, hanem sokkal inkább olyanná vált az ember, mint akinek tehetetlensége a másik ember iránti irgalmatlanságba torkollik. Nem volt más lehetősége a teológiának sem, minthogy azokat a válaszokat, amelyeket a 19. század emberbe vetett reménysége elhallgattatott, most egy megváltozott történelmi helyzetben, egy méltóságát veszített életben újra és erőteljesebben fogalmazzon meg.

2.1. A lét tragédiája a feltámadás történetben. Bármely evangélium tudósítására is figyelünk a feltámadás kapcsán, általánosan meg kell azt állapítani, hogy az üdvtörténet szempontjából a Jézus szenvedéstörténete és kereszthalála jelenti annak a mélységét. Azonban érdemes figyelni arra is, hogy a halál tényét, a lét tragédiájával való szembesülést a jelen lévők miképpen élik meg. Ennek egyértelmű pozitív példája – igaz ezzel ennek az oldálnak a végére is érünk – a római százados

⁹ PELIKAN, J. (1989): *The Christian Tradition, Vol. 5. – Christian Doctrine and Modern Culture*, The University Press of Chicago Press, Chicago, 216.

felismerése, akiben Jézus halálakor tudatosult a felismerés, mely szerint Ő „Isten Fia” volt. (Mt 27,54; Mk 15,39) De a szenvedéstörténetet és kereszthalált akár közelről, akár távolról követők számára a lét tragédiáját ebben a pillanatban még nem törte át semmi. A tanítványok jelenlétéről az evangélisták nagyon szűkszavúan beszélnek. Máté evangéliumában a kereszthaláltól egészen a feltámadás reggeléig nem történik említés a tanítványokról, de még akkor is csak áttételesen, hiszen a „magdalai Mária és a másik Mária” azt a parancsot kapják előbb az angyaltól (Mt 28,7), majd magától a feltámadott Úrtól (Mt 28,10), hogy menjenek el és mindent mondjanak el a tanítványoknak, akik csak ezt követően indulnak el Galileába, arra a helyre, ahová Jézus kérte őket. (Mt 28,16) Márk evangéliumában sem jelennek meg a tanítványok hamarabb, csak akkor, amikor az asszonyok elviszik számukra a hírt. (Mk 16,10) Ráadásul itt már érezhető a keserűségük is, ugyanis gyászukban és keserűségükben voltak együtt, akik teljesen hihetetlennek tartották azt, amit az asszonyok mondanak. (Mk 16,11) A Jézus halála okozta fájdalom falait csak a feltámadott Krisztus megjelenései tudták megtörni. (Mk 16,14) Lukács a szenvedéstörténetben ugyan meghagyja a lehetőségét annak, hogy a tanítványok közül is ott lehetett valaki, ugyanis a kereszt körül állókat „Jézus ismerőseiként” nevezi meg (Lk 23,49), de itt is a különvonult tanítványokhoz térnek vissza az asszonyok, akik – Pétert kivéve – üres fecsegésnek tartották a bizonyágtételüket. (Lk 24,11) Péter azonban odafutott és önmagában csodálkozott a törtéteken. Lukács evangéliuma ezt a motívumot erősíti az Emmausi tanítványok kapcsán is, akik a maguk szomorúságában sétáltak a feltámadott Krisztus jelenlétében. (Lk 24,13-15) János evangéliuma minden tekintetben kivétel a szinoptikus evangéliumokhoz mérten. Itt egy tanítvány ott van a kereszt tövében (Jn 19,26). A feltámadás leírása kapcsán pedig Péter és János azonnal elindulnak, hogy megláthassák az üres sírt. (Jn 20,2) Futásuk az izgatottságról, az örömről árulkodik, amely annak a kifejezése, hogy a Krisztus feltámadásának ténye áttörte a tragédia falait.

Kérdésfelvetésünk szempontjából elmondható az, hogy a lét tragédiája a kereszthalál és a feltámadás történetének leírását nagymértékben meghatározza. A tanítványok számára Jézus elvesztése valódi tragédia volt. A lét olyan tragédiája, amelynek következtében újra kellett értelmezni önmagukat, hiszen a Krisztus követés egykori döntése nyomán életük centruma a most keresztre feszített Úr volt. Emiatt a kereszthalál valódi és teljes egzisztenciát érintő tragédiájukká vált, amelyet mind a négy evangélium tanulsága szerint egyedül a feltámadás tudott megváltoztatni. Azonban itt is eltérést tapasztalunk. Míg a szinoptikusok bizonyágtétele szerint a tanítványoknak több bizonyásra volt szükségük, addig János evangéliumában szinte azonnal, az üres sír tényének hallatán megtörténik a változás. Mindennek következtében arra a kérdésre kell már csak a választ megtalálnunk, hogy a feltámadás tényének elfogadása (akár a jánosi hit általi, akár a szinoptikusok teljes meggyőződés általi útját figyeljük) miképpen töri össze az emberben a lét tragédiája okozta fájdalmat?

3. Minden vagy semmi és azon túl. A 20. századi teológiatörténet a feltámadás kérdésében a történetiséget hangsúlyozta leginkább. A célja ezen kutatásoknak (különösképpen is *Rudolf Bultmann*nál és *Wolfhart Pannenberg*nél jelenik meg mindez), hogy rámutassanak annak

fontosságára, hogy a feltámadást lényeges történelmi eseményként értelmezni¹⁰, ugyanis ez teszi majd lehetővé mindazt, hogy a feltámadást ne csupán a hit világában értelmezzük. Ugyanakkor érdekes módon éppen a történetiség vizsgálatáról szóló párbeszéd világította rá a teológiatörténetet arra a tényre, hogy a hitbeli dimenzió és a történelmi vizsgálatoknak való alávetés mellett létezik egy harmadik út is, amely a feltámadás egzisztenciális hatását keresi.

A feltámadás ténye az evangéliumok tanulsága szerint a tanítványok életét is megváltoztatta. Ez nem csak egyszerűen azt jelentette, hogy a szomorúságuk örömmé változott, a bezárt szobából pedig kijöttek és elmentek az üres sírhoz. A feltámadás a tanítványok öntudatra ébredésének az alkalmá volt.¹¹ Igazán a feltámadásba vetett hit miatt válhattak tanítványokból apostolokká. A küldetésüket a feltámadás határozza meg, ennél fogva a feltámadás olyan változást hozott az életükbe, amely messze túlmutatott a földi egzisztencia minden határán.

Dietrich Bonhoeffer az *Etikájában* részletesen kifejti azt, hogy a feltámadás nélküli élet nem attól nyomorúságos, mert az élet legnagyobb értékét nem ismeri meg. Ahol nincsen feltámadás hit, ott a földi élet mindenné vagy semmivé válik.¹² Minden olyan értelemben, hogy a lét tragédiájával való küzdelem súlyát és felelősségét elveti az ember és a földi élet kereteiben a boldogságát a minél bőségesebb javak megszerzése jelenti. A semmi pedig olyan értelemben áll a *bonhoefferi* gondolkodásban, hogy a lét tragédiájával szemben az ember tehetetlen és szinte „fanatikusan hiszi a halál erejét.”¹³ Ott, ahol hiányzik a feltámadás hit, ott az ember teljesen a halál kiszolgáltatottjává és szolgájává válik. Ilyen értelemben a lét tragédiája már a lét megélése közepette legyőzi az embert, mert vagy értelmetlenné tesz mindent, vagy pedig hamis értéket teremtve, megtevesztésében győzi le az embert.

A feltámadás győzelmét az apostolok abban érezhették, hogy széttörte a halál okozta valóságot. Nincs más útja az embernek. Emiatt válik a feltámadás az egész *barthi* teológia középpontjává, emiatt hozhatja el az egyház végső győzelmét. Módszertani értelemben ugyan gyakran a kereszthalált és a feltámadást külön kell választanunk egymástól, de ebben a vonatkozásban nagyon is elválaszthatatlanok. A kereszthalál ténye ugyanis arra mutat, hogy a lét tragédiáját átélő Jézus Krisztus nem akart elmenekülni ettől az emberi sorsától. A feltámadás pedig arra mutat, hogy többé nem kell a halált mindenné vagy semmivé tenni, ugyanis ebben a történésben a lét tragédiája okozta nyomorúság teljesen megszűnik.

Jézus Krisztus feltámadása azonban nem abban oldja fel az emberi lét nyomorúságát, hogy tudatában lehet a halál erejének majdani szertefoszlásának. *Wolfhart Pannenberg* arra mutat rá, hogy a feltámadást akkor érti meg igazán az ember, ha engedi, hogy az élet előrehatoljon a feltámadás erejébe.¹⁴ Így egy sok tekintetben paradox folyamatnak válik az ember a részévé. Az út végén, a földi élet lezárásán álló halál nem az azt követő eseményekben válik semmissé, hanem abban, ahogyan a feltámadás megelőzi a lét tragédiájának bekövetkeztét. Ez az előrehatolás azt

10 LOCHMAN, J. (1995): Az apostoli hitvallás. Dogmatikai vázlatok a Hiszekegy alapján. Kálvin Kiadó, Budapest, 122.

11 LOCHMAN, J. (1995): Az apostoli hitvallás, 125.

12 BONHOEFFER, D. 1999): Etika (Szemelvények), Tillinger Péter műhelye, Szentendre, 99.

13 BONHOEFFER, D. 1999): Etika 100.

14 PANNENBERG, W. (2010): *A három nap teológiája*, Osiris, Budapest, 20.

jelenti, hogy a feltámadás nem a végső pillanatban fogja legyőzni a halált, hanem már a földi lét egzisztenciája alatt. Azaz a keresztyén reménység arra mutat, hogy ahol a feltámadás hitet megélik, ott a földi lét minőségileg változik, hiszen a halál nem teheti többé a földi életet sem mindenné, sem semmivé, mert annak teljes valósága Jézus Krisztus feltámadásának ragyogásán nyugszik. Ez az, ami a minden és a semmi fölött áll, örökkön örökké.

A Szerző kaposvári református lelkipásztor, a PRTA Szisztematikus-Történeti Intézetének docense.

HÚSVÉTI ISTENTISZTELETI IMÁDSÁGOK

Írta: Dr. Barta Zsolt

Kezdő imádság

Isten,
aki feltámasztottad Krisztust:
a hazugságot leleplezted,
a gonosz terveket szétfűztad,
az áldozatot elfogadtad
az engedelmességet megáldottad
Szent Fiad igaz beszédét
jelekkel és csodákkal igazoltad.

Urunk,
Krisztus Jézus
halála és feltámadása által
adj nekünk is új erőt,
új hitet,
bátor szavakat,
tisztá tetteket,
amelyeken keresztül
a Te országod jelen van közöttünk.

Jézusért kérünk, hallgass meg,
aki szenvedett,
meghalt,
feltámadott,

felment a mennybe,
ahol örökkön örökké él és uralkodik
Veled Atyánk
és a Szentlélekkel. Ámen!

Közgyónás

Bűnvallásra hívás

Az Isten pedig a mi hozzánk való szeretetét
abban mutatta meg,
hogy mikor még bűnösök voltunk,
Krisztus érettünk meghalt.
Járuljunk azért bizodalommal
a kegyelem királyi székéhez,
hogy irgalmasságot nyerjünk
és kegyelmet találjunk,
alkalmas időben való segítségül. (Róm 5,8; Zsid 4,16)

Gyertek, tegyünk vallást bűneinkről az igazságos és kegyelmes Isten előtt!

Bűnvalló imádság

Mindenható, Örökkévaló Isten,
Jézus Krisztus feltámasztásával
a bűn és a halál erejét szétzúztad,
a világ hatalmasait összezavartad,
és az örök élet kapuját megnyitottad előttünk!

Megvalljuk neked,
hogy mi továbbra is
a gyávaság
és a félelem foglyai vagyunk.
Tetteinket
és gondolatainkat
a világ rendjéhez szabjuk,
szívünkben gyötrő kétségek lakoznak.
Nem vigasztaljuk a gyászolókat és a megszorodottakat,
elfordulunk a betegségben szenvedőktől,
nem hirdetjük az evangéliumot a szegényeknek.

Irgalomnak Istene, könyörülj rajtunk!

Jelentsd meg hatalmadat
és az új élet erejét,
hogy szívünk ismét benned bízzon,
és újra örvendezzünk
az örökkévaló és bőséges életnek,
amely van a Te Fiadban,
a mi Urunk Jézus Krisztusban!
Ámen!

Bűnbocsánat-hirdetés

Isten Szentlelkének hatalmával, az Ő szent igéjével hirdetem bűneitek bocsánatát:

Úgy szerette Isten a világot,
hogy az Ő egyszülött Fiát adta,
hogy aki hisz Őbenne,
el ne vesszen,
hanem örök élete legyen. (Ján 3,16)

Isten dicsérete

Gyertek, dicsérjük Istent, énekeljük a 484. dicséretet: Királyi zászlók lobognak

Epiklézis

Áldott Úr Jézus Krisztus,
Te boldognak mondtad azokat,
akik nem látnak
és mégis hisznek.
Kétségeink
és félelmeink között,
kétségeink
és félelmeink ellenére
hadd halljuk
békességet hozó szavadat!
Lelked nyugodjék meg rajtunk,
hogy higgyük

feltámadásod híret,
amelyet ma szolgálid hirdetnek! Ámen!

Könyörgés

Dicsőséges Isten,
aki a halál láncait szétzúgtad,
aki szeretett Fiadat feltámasztottad
és az élet diadalának evangéliumát Egyházadnak adtad!
Kérünk küldd el Szentlelkedet,
hogy a tiszta szívvel
és kételkedés nélkül mondott imádságaink
színed elé jussanak.

Légy irgalmas hozzánk,
amikor megszomorodunk
szeretteink megbetegedése,
javaink megfogyatkozása,
az élet törékenysége
és a halál rettentése miatt!
Bátoríts áldott Fiad feltámadásának örömeivel,
hogy ez a jó hír
közöttünk maradjon
és reménnyel töltse el a világot!

Kérésünket hallgasd meg Urunk!

Vess véget az öldöklésnek
a megfélemlítésnek!
Enyhítsd az irigységet és haragot
a népek és a nemezetek között!
Cselekedd meg,
hogy hatalmasok és erősek
keressék a békesség útját,
keressék az Te igazságodat,
és megtalálják a bölcsességet,
amely onnan felülről adatik!

Kérésünket hallgasd meg Urunk!

Küldd el szolgálodat
hogy a jó hírt,
amely az üres sírban született meg,
lelkesülten
szeretettel
és szabadon hirdessék minden embernek!
Add, hogy néped, a Szent Egyház
az elkészített vendégségben
felismerje Urát,
aki meghalt de immár él,
és egészen meggyökerezve az örök élet evangéliumában
örömmel hirdesse: Krisztus feltámadott!

Kérésünket hallgasd meg Urunk!

Mennyei Atyánk,
aki nem tagadod meg gyermekeid kérését,
kérünk teljesítsd be óhajunkat,
a Te dicsőséges mindentudásod
és soha meg nem szűnő szereteted szerint!
Annak nevében kérünk,
aki veled Atyánk
és a Szentlélekkel
örökkön örökké él és uralkodik,
aki az Úr Jézus Krisztus. Ámen!

A Szerző soproni református lelkipásztor, a PRTA Gyakorlati Teológiai Intézetének intézetvezető docense.

„A hét első napján, korán reggel, napkeltekor elmentek a sírbolthoz, és így beszélgettek egymás között: Ki hengeríti el nekünk a követ a sírbolt bejáratáról? Amint felnéztek, látták, hogy a kő el van hengerítve, pedig igen nagy volt. És amikor bementek a sírboltba, látták, hogy egy fehér ruhába öltözött ifjú ül jobb felől, és megrettentek. De az így szólt hozzájuk: Ne féljete! A názáreti Jézust keresitek, akit megfeszítettek? Feltámadt, nincsen itt. Íme, ez az a hely, ahova őt tették. De menjetek el, mondjátok meg a tanítványainak és Péternek, hogy elóttetek megy Galileába: ott meglátjátok őt, amint megmondta nektek.” (Márk evangéliuma 16,2-7.)

EGY KÖZEL SZÁZÖTVEN ÉVES ÉRTEKEZÉS ÉS UTÓHATÁSA

Írta: Dr. Sárközi Gergely Antal

A pápai Főiskola 1875-1876-os Értesítőjének elején olvashatjuk Kiss János¹ főiskolai igazgató „Pantheismus és Theismus” című rövid értekezését. Maga a mű feltételezésünk szerint az éves rendes tanévnyitó ünnepség alkalmával hangozhatott el, majd a tanév vége után nem sokkal megjelenő Értesítőben is publikálták.²

Kiss János értekezése egyfajta válasz kívánt lenni Liszkay József³ 1873-ban a dunántúli egyházkerületi névtárban megjelent cikkére, ugyanakkor a pápai professzornak ezt a rövidke írását is⁴ éles kritika érte a korabeli református tudományos élet vezéralakja, Ballagi Mór⁵ akadémikus, pesti teológiai tanár, valamint Pereszlényi János⁶ győri lelképásztor által. Az értekezés kapcsán –

- ¹ **Kiss János** 1821. április 14-én született Szentkirályszabadján. Elemi iskolai tanulmányait Szentkirályszabadján és Szilasbálaháson (ma: Mezöszilas) végezte, 1834-től pedig a Pápai Református Kollégiumban tanult, ahol közép- és felsőfokú tanulmányait végezte. 1844-1846 között publicus praeceptorként a poéták osztályát tanította, majd 1846-1850 között Ószőnyben volt iskolarektor. 1850-1853 között ifj. Pázmándy Dénes gyermekei mellett volt nevelő, majd a berlini tudományegyetemen teológiát és pedagógiát hallgatott egy tanévig. Hazatérve ismét a Pázmády családhoz ment, ahol még két esztendeig nevelősködött. 1856-ban megválasztották az újonnan megalapított Egyháztörténeti Tanszék élére, de 1858-ban átment a Dogmatikai Tanszékre, ahol aztán nyugdíjba meneteléig, 1899-ig tanított. Több tankönyvet is írt. A teológusok „Tóth Ferenc Önképzőkörének” első tanárelnöke volt. 1906. augusztus 17-én hunyt el Pápán. Lásd: SÁRKÖZI GERGELY ANTAL (2023): „Mint tanár, nem közönséges erőnek bizonyult...” Kiss János pápai teológiai tanár élete. In: Pápai Kollégiumi Lapok, 8. évf. 1-4. szám (2023. január-április), 10-21. Lásd még: SÁRKÖZI GERGELY ANTAL (2023): „Mint tanár, nem közönséges erőnek bizonyult.” Kiss János pápai teológiai tanár élete. In: Pápai Kollégiumi Lapok, VIII. évf. 1-4. szám (2023. január-április), 20.
- ² Lásd: ÉRTESTŐ 1875-1876, 3-7.
- ³ **Liszkay József** 1809. október 18-án született Balatonkisszőlősen. Szentgálon és Pápán tanult. Ószőnyben tanító, majd academicus rector lett. Néhány évvel később Felsőörsön káplán, majd 1837-ben Bécsben mélyítette teológiai ismereteit. Hazatérése után Dadon teljesített lelkészi szolgálatot. 1843-ban tért vissza Páparra, mert ekkor megválasztották az akkor alapított Szentírás-magyarázati Tanszék élére. 1848-ban lemondott katedrájáról és pápai lelkész lett. 1855-től Győrben, 1873-tól 1877-es nyugdíjba vonulásáig újra Pápán teljesített lelkészi szolgálatot. Ezt követően Budapestre költözött, ott is hunyt el 1888. május 13-án. Lásd: SÁRKÖZI GERGELY ANTAL (2018): Adalékok a Pápai Református Kollégium Szentírás-magyarázati Tanszékének történetéhez, 53.56-57.
- ⁴ Általánosságban elmondható, hogy Kiss János művei nem arattak köztetszést a kortársak körében. Ballagi Mór (egykori pápai diák) rendszeresen éles kritikával illette Kiss sorozatosan megjelenő műveit, és talán ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy Kiss professzornak egy idő után elment a kedve a gyakori publikálástól. *Lásd ehhez Kiss Jánosról megjelent tanulmányomat! (v.ö.: I. lábjegyzet)* Műveiből jól látszik, hogy Kiss János a református ortodoxia egyik kevésbé ismert képviselője volt. Munkásságát az utókor tudta csak igazán értékelni. Galambos Zoltán így ír önéletrrásában az egykor Pápán tanult édesapjáról: „Édesapám gondolkozása és vallásos élete csak a fides historica magasságát érte el a teológián. **De áldottan kell megemlékezni a dogmatikai professzoráról, aki hívő és igazi kálvinista tant adott eléjük a pápai teológián (Lásd: Kiss János: Keresztén Hittan. Pápa, 1862.1—II. kötet).** Ennek a komoly dogmatikai tanításnak tudom be azt, hogy édesapámnál sohasem vettem észre a tagadásnak vagy a kétkedésnek a lelkét a még a divatos liberális kétkedések terén sem (test feltámadása, Krisztus istensége, pokol, mennyország, predesztináció, stb). Ugyanezt láttam kortársainál, akik ugyanannak a professzornak a hatása alatt állottak. A későbbi generációt már hallottam csúfolódni apámék fölött a verbális inspiráció hívése, a pokol elfogadása, stb. miatt.” Lásd: KRÁNITZ ZSOLT (2013): „A késő idők emlékezetében éljenek...” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai (1943). Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 329.
- ⁵ **Ballagi (Bloch) Mór** 1815-ben született a Zemplén vármegyei Inócon, izráelita családban. Később református keresztyénné lett. 1837-1838-ban a Pápai Református Kollégiumban filozófiát és teológiát tanult. 1851-1855 között Kecskeméten, 1855-1877 között Budapesten református teológiai tanárként teljesített szolgálatot. 1841-től az MTA tagja volt. 1891-ben hunyt el Budapesten. Lásd: TUNGLI GYULA (1997, FÖSZERK.): Pápai pedagógus lexikon, 16-17.
- ⁶ **Pereszlényi János** 1831. december 25-én született Ipolypásztón. Tanulmányait Ipolypásztón és Pápán végezte. 1855-ben Császárra került tanítónak, majd 1858-ban papi vizgát tett és felszentelték. Segédlelkész volt Tatán, majd

mely nem is igazán értekezés –, kisebb vita bontakozott ki hármójuk között az országos egyházi sajtóban.

A kiindulópont nem más volt, minthogy Liszkay József pápai lelkipásztor a már említett névtárban megjelentette közel 30 oldalnyi terjedelmű írását, melynek legnagyobb része forrásközlés, de mégis ezzel kívánt emléket állítani a Kollégium történetének talán egyik legizgalmasabb filozófiai vitájának. Történt ugyanis, hogy mivel a *Mándi Márton István*⁷ – a „pápai Kant” – után érkező fiatal tehetséges professzor, *Tarczy Lajos*⁸ a hegeli filozófiát oktatta, már nagyon hamar összeütközésbe került az egyházkerülettel.

Hegel⁹ tanait ugyanis veszélyesnek tartották a kerületen belül, Tarczyt feljelentették, s bár *Tóth Ferenc* püspök¹⁰ felszólítására részletesen írt a hegeli filozófiáról, rámutatva arra, hogy az egyáltalán nem veszélyes az ifjúságra nézve, mégis azt kérték tőle, hogy térjen vissza a kanti¹¹

Ászárra választották meg lelkésznek. 1861-ben aztán a mocsai gyülekezet lelkipásztora lett, állását 1862-ben tudta elfoglalni. Itt aztán, tíz és fél éves működése alatt templomot is épített. 1872-ben választotta meg a győri gyülekezet lelkipásztorává. 1885-1888 között a Pápai Református Kollégium igazgatótanácsának tagja volt. 1894. január 12-én hunyt el Győrben. SZINNYEI JÓZSEF: Magyar írók élete és munkái. In: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-irok-elete-es-munkai-szinnyei-jozsef-7891B/p-9E91B/pereszlenyi-janos-A0752/> [2025.04.12.]

7 **Mándi Márton István** 1760-ban született Iszkaszentgyörgyön. Szentkirályszabadján, Kecskeméten, majd Debrecenben tanult. Ezt követően Hajdúnánáson volt academicus rector. Külföldre ment, Göttingenben tanult, ahol megismerkedett Kant filozófiájával. 1790-ben hazatérve igent mondott a pápaiak hívására és iskolájuk rektor-professzora lett. Sokéves szívós és következetes munkával elérte, hogy a pápai kollégium a debreceni és sárospataki kollégiumokkal egyenlőnek ismertessen el. Az ő munkálkodásának köszönhetően indult újra Pápán a teológiai oktatás. 1831 őszén, 71 éves korában a Pápán dúló kolerajárványban hunyt el. Lásd: TUNGLI GYULA (1997, FŐSZERK.): Pápai pedagógus lexikon, 80.; MALI ARISZTID IMRE (2006): Mándi Márton István élete és munkássága. In: MÁRKUS MIHÁLY (2006, SZERK.): Adalékok a Pápai Református Teológiai Akadémia oktatástörténetéhez. Pápai Református teológiai Akadémia, Pápa, 88-95.; lásd még: TÓTH ENDRE (1931): Mándi Márton István élete. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa.; TRÓCSÁNYI DEZSŐ (1931): Mándi Márton István tudományos munkássága. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa.

8 **Tarczy Lajos** 1807-ben született a Komárom vármegyei Hetényben. Teológiai és filozófiai tanulmányait Pápán végezte, majd matematikát és fizikát tanult Bécsben és Berlinben 1831-1833 között. 1833-tól lett a Pápai Református Kollégium matematika-fizika-filozófia tanára. Hegelianus nézetei miatt támadások érték, végül a filozófiai tanszékről lemondott. 1838-ban jelent meg Természettan című műve, amelynek köszönhetően a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lett, 1840-től pedig rendes taggá választották. Az ő kezdeményezésére alakult meg 1841-ben a Képzőtársaság, melynek tanárnőke volt. 1881-ben hunyt el Bécsben. TUNGLI GYULA (1997, FŐSZERK.): Pápai pedagógus lexikon, 115-116.

9 **Georg Wilhelm Friedrich Hegel** német filozófus, a német idealizmus legnagyobb hatású alakja. 1770-ben született Stuttgartban. Stuttgartban és Tübingenben tanult, majd házitanítóságot vállalt. Magántanár volt Jénában, majd Nürnbergben gimnáziumi igazgató volt, végül Heidelbergben és Berlinben egyetemi tanár volt. 1831-ben hunyt el kolerajárvány következtében. Lásd: <https://lexikon.katolikus.hu/H/Hegel.html> [2025.04.12.]

10 **Tóth Ferenc** 1768. november 19-én született Vörösbényben. Debrecenben és Göttingenben tanult, 1801-ben választották meg Pápára professzornak, ahol az akkor alapított Dogmatikai Tanszék élére került. Számos teológiai tárgyú könyvet írt, a legkülönbözőbb teológiai diszciplínákban is maradandót alkotott. Írt egyháztörténeti, gyakorlati teológiai és dogmatikai tárgyú műveket. 1802-1817 között a kollégiumi Nagykönyvtár könyvtárosa volt. 1816-tól egyházkerületi főjegyző, 1817-től kezdve (lemondva katedrájáról) pápai lelkipásztor. 1827-től a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke volt 1844. szeptember 2-án bekövetkezett haláláig. Lásd: SÁRKÖZI GERGELY ANTAL (2017): „Generalis Notarius, e helybeli Prédikátor” – Adalékok dr. Tóth Ferenc szuperintendens életéhez” In: Pápai Kollégiumi Lapok II. évf. 6. szám (2017. február 6.), 5-10.; lásd még: FAZEKAS KRISZTIÁN (2006): Tóth Ferenc élete és művei. In: MÁRKUS MIHÁLY (2006, SZERK.): Adalékok a Pápai Református Teológiai Akadémia oktatástörténetéhez, 127-131 (élete, műveinek listája, róla szóló irodalom).

11 **Immanuel Kant** német filozófus, 1724-ben született Königsbergben. 1746-ban befejezte egyetemi tanulmányait, majd nevelőnek állt. 1755-ben visszatért Königsbergbe és egyetemi tanár lett, s ahol 1797-ig tartott előadásokat. 1804-ben hunyt el. Lásd: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/k-E039/kant-E48E/> [2025.04.12.]

filozófiához (egészen konkrétan Krug rendszeréhez¹²), melynek ő nem tett eleget. Végül ennek az eseménysornak lett eredménye, hogy Tarczy lemondott a filozófiai tárgyak oktatásának legnagyobb részéről és a természettan felé fordult.¹³

Ennek következtében az addig egységes Bölcsészeti-Számtani Tanszék 1839-ben kettévált, s a Fizikai-számtani rész vezetője Tarczy Lajos lett, az önálló Bölcsészeti Tanszékre pedig Czibor Ferencet¹⁴ választották, aki 1845-ig állt annak élén.¹⁵ Talán a „sors fintora”, hogy Czibor utódai, mind *Kerkapoly Károly*¹⁶, mind pedig *Antal Gábor*¹⁷ egyaránt hegelianusok voltak.

Kiss János rövid írására már 1876 szeptemberében nyilvános válasz érkezett Pereszlényi János győri lelkipásztor által a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap hasábjain. Mint felütésében fogalmazott: „*ama cikket, mely mellesleg legyen mondva, Immanuel Hermann Fichte kivonatos fordítmánya csupán, rövid bírálat alá venni, s egyházkerületünk, főiskolánk jóhírneve, s a tudomány mindenekfelett szent érdekében visszautasítani szent kötelességünk.*”¹⁸ Pereszlényi érvelése szerint Hegelhez, mint filozófus-óriáshoz sem Fichte, sem Kiss János fel sem érhetnek¹⁹,

12 Lásd ehhez: TRÓCSÁNYI ZSOLT (1981, SZERK.): A Pápai Református Kollégium története. Tankönyvkiadó, Budapest, 180.; ide idézzük az egyik legfrissebb, a témát érintő közleményt: FÓRIZS GERGELY (2019): A kritikai filozófia értelmezése Márton István Krug-kompendiumában (1820). In: Magyar Filozófiai Szemle, 63. évf. 1. szám, 41-55.

13 TRÓCSÁNYI DEZSŐ (1939): Bölcsélettörténelem. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 421-422. Később, utódja elmenetelét követően visszavett ugyan néhány tárgyat e szakból, de számára a fő csapásirány továbbra is a természettan maradt. Lásd: TRÓCSÁNYI ZSOLT (1981, SZERK.): A Pápai Református Kollégium története, 180.

14 **Czibor Ferenc** 1798. március 21-én született Búcsón. Tanulmányait Losoncon, Pozsonyban és Pápán végezte, majd Kömlődre került rektornak. Innen Berlinbe ment tanulni, majd hazatérve házitánító volt a Pázmándy-családnál. 1833-1839 között Naszályon teljesített lelkipásztori szolgálatot, majd 1839-1845 között Pápán volt filozófia professzor. 1845-től haláláig kömlői lelkipásztor volt. 1886-ban hunyt el. Lásd: KÖBLÖS JÓZSEF – KRÁNITZ ZSOLT (2018): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II. (1761-1849). Dunántúli Református Egyházkerület Tudományos Gyűjteményei, Pápa, 519.

15 KIS ERNŐ (1896): A Dunántúli ev. ref. Egyházkerület Pápai Főiskolájának története 1531-1895, 223-224.

16 **Kerkapoly Károly** 1824-ben született Szentgálon. Tanulmányait a Pápai Református Kollégiumban és a pesti egyetemen végezte. 1846-ban ügyvéd lett, 1847-től Pápán a bölcsélet tanára lett. 1848-ban ugyan belépett a nemzetőrségbe, de betegsége miatt a harcokban nem vett részt. 1865-ig tanított Pápán, majd Deák-párti programmal országgyűlési képviselő, majd honvédelmi államtitkár lett. 1870 és 1873 között pénzügyminiszter volt, 1878-ban lemondva mandátumáról, visszavonult. 1891-ben hunyt el Budapesten. Lásd: TUNGLI GYULA (1997, FŐSZERK.): Pápai pedagógus lexikon, 60-61.; A sárospataki Erdélyi János mellett Kerkapoly Károly volt a legképzettebb magyar hegelianus. Lásd: TRÓCSÁNYI DEZSŐ (1939): Bölcsélettörténelem, 422.; SÁRKÖZI GERGELY ANTAL (2024): „*Kerkapoly Károly rengeteg nagy ész, de hideg, mint az északi pólus...*” 200 éve született Kerkapoly Károly. In: Dunántúli Református Lap, 28. évf. 2. szám (2024. június), 58. Lásd még: LISZKAY JÓZSEF (1873): Hegel észtana kerületi főiskolánkban, XXX-XXXI.

17 **Antal Gábor** Szentkirályszabadján született 1843. május 10-én. Pápán, Berlinben és Zürichben is tanult. Közben rövid ideig Monoszlón volt helyettes lelkipásztor. Hazatérését követően a Pápai Református Kollégiumban a bölcsészeti és a politikai tudományokat oktatta. 1887-ben az ácsi gyülekezet választotta meg lelkipásztorának, így 1888-1896 között ott teljesített szolgálatot. 1896-1914 között a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke volt, egyúttal a nagy múltú rév-komáromi gyülekezetben lelkipásztor. 1914-ben hunyt el. Lásd: KRÁNITZ ZSOLT (2013): „*A késő idők emlékezetében éljenek...*” A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai (1943), 82. Tanárságához lásd: DREL I. 1.a. A Dunántúli Református Egyházkerület Közgyűlési Jegyzőkönyve, 1887. július 1kk. Székesfehérvár, 94. pont (116. oldal). A lemondásban az szerepel, hogy Antal Gábor az 1887-1888-as iskolai év végével mond le. Lásd még: LISZKAY JÓZSEF (1873): Hegel észtana kerületi főiskolánkban, XXX-XXXI.

18 PERESZLÉNYI JÁNOS (1876): A tudomány érdekében. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 19. évf. 38. szám (1876. szeptember 17.), 1195-1197.

19 „*...de azt egyáltalában meg nem engedhetjük, hogy Kiss János hittanár, tudományos bizonyítás s érvelések helyett, egy német philosoph művének kellő értelem s logikai egybefüggés nélkül kitépett s egybetákolt locusaival, könyvlapjaival érvelgessen azon bölcsészeti rendszer ellen, melynek teremtője a nagy Hegel; kinek a lét s gondolatvilág összes térét átkaroló lángszelleme oly magaslaton áll még ma is, hogy oda Immanuel Hermann Fichte s Kiss János urak még csak felpillantani sem képesek.*” Lásd: PERESZLÉNYI JÁNOS (1876): A tudomány érdekében. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 19. évf. 38. szám (1876. szeptember 17.), 1195

ráadásul válaszában azzal is megvádolta a pápai professzort, a cikkében található idézeteket (s valljuk be, Kiss János rövid, pár oldalas írásának legnagyobb része valóban idézet) válogatás és mindenféle logikai rend nélkül fűzte össze, mely által nem csupán problémásnak mondható maga az értéktétel, de még nevetségesnek is hat, hogy egy komoly professzor ilyenre vetemedik. Azt természetesen megállapíthatjuk, hogy Kiss János cikke egyoldalú, s azt is jogosan veti fel Pereszlényi, hogy bár Liszkay művében közölte Tarczy Lajos Tóth Ferenchez írott válaszát a hegeli tanok védelmében, arról Kiss mégis hallgat saját írásában, s csupán Fichte – akkor frissen megjelent – művéből szemezget.

Pereszlényi visszautasította azt az álláspontot, mely szerint Hegel rendszere az ifjakra (s tágabb értelemben az emberiségre) nézve káros hatással lett volna. Meglátása szerint az egyházkerület kiköszörülte a csorbát a hegeli tanokkal kapcsolatban, amikor Czibor utódai mind hegeliánusok lettek.²⁰ *„Az igazság szeretete vezérlé tollunkat e cikk írásánál; egyházkerületünk a haladás s tanszabadság zászlóját lengeti; Kiss János úr hátramenő orthodox iránya nagyon megbotránkoztatott bennünket; Hegel elleni támadását a tudomány érdekében ezennel visszautasítjuk.”* – zárta sorait Pereszlényi.²¹

Dr. Ballagi Mór a maga gúnyos stílusában fogalmazta meg ellenvéleményét Kiss János munkájával kapcsolatban. Mint írja: *„...magam is átolvastam Kiss János úr nevezett legújabb opusát, és elbámultam a roppant előmenetelen, melyet tisztelt kartársam a hátrafelé haladásban tett.”*²² Ballagi saját cikkének első felében élesen kritizálta, sőt, gúny tárgyává tette Kiss János irodalmi stílusát, gondosan, aprólékos nyelvtani elemzésnek vetette alá az írást, közben pedig Kiss professzor ortodox irányultságán is élcelődött. „Hátrafelé haladás”-ként értékelte nem csupán irodalmi stílusát, de teológiai irányultságából fakadó döntéseit is. Nevetségesnek találta, hogy Kiss mindössze négy oldalon kívánt végső, tudományos döntést hozni olyan bonyolult kérdésben, melynek csupán pro- és kontra elveinek felsorolása is sokkal több oldalra tehető. Nem állhatta meg azt sem, hogy pálcát ne törjön a teizmus számára logikátlan rendszere felett: *„A theismus Istent szorosan megkülömböztetve akarja gondolni a világtól, és mégis azt tanítja, hogy Isten mindenütt jelenvaló. Ámde, ha mindenütt jelenvaló, tehát minden legkisebb atomban is Isten van, s még ama bolond gondolatában is jelen kell Istennek lennie, ki azt mondja, hogy nincs Isten. De hát akkor mért irtózik annak kimondásától, hogy minden Isten? A theismus tovább azt tanítja, hogy Isten a világot semmiből teremtette; azt kérjük tehát, hogy ha Isten mindenütt jelenvaló, hol volt azon semminek a helye, amelyből Isten a világot teremtette? – Idő és tér eszünk oly szükségképi kategóriái, hogy azok nélkül semmi létező nem gondolható; minthogy pedig Isten, minden időknél*

20 *„A dunántúli egyházkerület pedig nem szorult Kiss János úr védelmére; akkori tévedését tökéletesen jóvá tette az egyházkerület az által, hogy a hegeli eszmének philosophiai tanszékét ismét átadta; sok világosság sugárzott szét azóta e kathedráról; hogy iskolánk jó hírnévnek örvend a hazai közvélemény előtt, azt a hegeli iskolának, Tarczynak, Kerkápolynak, s ezek igen sok derék tanítványának köszönheti; Antal Gábor, Szabó Károly, mind hegeli szellemben működnek, s hogy ifjainkra káros befolyást gyakorolnának, gondolom, maga Kiss János úr sem merné állítani.”* Lásd: PERESZLÉNYI JÁNOS (1876): A tudomány érdekében. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 19. évf. 38. szám (1876. szeptember 17.), 1196.

21 PERESZLÉNYI JÁNOS (1876): A tudomány érdekében. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 19. évf. 38. szám (1876. szeptember 17.), 1196-1197.

22 BALLAGI MÓR (1876): cím nélkül. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 19. évf. 38. szám (1876. szeptember 17.), 1197.

előtte volt, és Istent semmi tér be nem fogadja, tehát idő és tér Istenre nem alkalmazhatók, s így eszünk fogalma szerint Isten nem létező.”²³

Végezetül választást javasolt Kiss professzornak: vagy ássa bele magát jobban a kérdésbe, és ha tudja, mutassa be annak tévedéseit és írjon cáfolatot róla, vagy „*hagyjon békét oly kérdésnek, melyet csak egy határozott theista egyoldalú előadásaiból ismer.*”²⁴

Kiss János a Protestáns Egyházi és Iskolai Lap október 8-i, 41. számában jelentetett meg egy igen rövid válasz-cikket, melyben egyszerre igyekezett mindkét bírálójának válaszolni. Amint Ballagi pellengérré állította ország-világ előtt Kiss irodalmi stílusát, úgy tette ezt Kiss Pereszlényi logikai rendjével. Végül Ballagihoz fordulva csak annyit üzent neki: „*jól tud németül, olvassa el Fichtének általam idézett művét, és bírálja meg. Annak én csak örülni fogok. Pápa, október 2-án 1876. Kiss János hittanár.*”²⁵ Rövid válaszában nem tért ki az őt ért kényesebb jellegű támadásokra, egyik felvetődő kérdésre sem reagált. Ugyanabban a stílusban kívánta rövidre zárni a vitát, amellyel felé is fordultak. Hogy ez jó döntés volt-e, vagy hagynia kellett volna, hogy a vita a további lapszámokban jobban kibontakozzon, ma már nehéz megmondani. Azt azonban elmondhatjuk, hogy valóban nem ez a legsikerültebb műve Kiss Jánosnak. Gyorsan akart nagy horderejű ügyben sommás értékítéletet mondani, s nyilván kapóra jött számára Fichte frissen megjelent munkája. Talán nem mérte fel azokat a hullámokat, amelyeket a legjobb szándékának ellenére vetett az országos egyházi sajtóban.

Az alábbiakban olvasható Kiss János „Panthesmus és Theismus” című rövid írása, melyet a közérthetőség kedvéért a mai helyesírás szabályaihoz igazítottunk, s ahol szükségesnek láttuk, a szöveget lábjegyzettel láttuk el. Azt kell mondanunk, hogy Kiss János rövid írását éppen az intézménytörténeti kapcsolódás teszi igazából érdekessé. A körülötte kibontakozó vita egy jól láthatóan akkor jelen lévő, és megnyugtatóan le nem zárt probléma sebeit tépte fel újra. Tegyük hozzá, hogy ekkor még a kiindulópontot jelentő történet, a hegeli tanok megjelenése miatti eljárás főszereplője, Tarczy Lajos élt és Kiss János tanártársa (és előzőleg professzora is) volt, de a megemlített Antal Gábor is napi érintkezésben volt azzal a professzorral, aki filozófiai irányultságukról ilyen sommás ítéletet mondott.

A történet tanulságos mindannyiunk számára, és arra hívja fel figyelmünket, hogy még ha igazunk is van egy bizonyos kérdéskörben, akkor sem mindegy, hogyan adunk annak hangot, s hogy az milyen hatással is lehet közösségeinkre – ma is.

* * *

23 BALLAGI MÓR (1876): cím nélkül. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 19. évf. 38. szám (1876. szeptember 17.), 1198.

24 BALLAGI MÓR (1876): cím nélkül. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 19. évf. 38. szám (1876. szeptember 17.), 1200.

25 KISS JÁNOS (1876): Tisztelendő Pereszlényi János úrnak. In: Protestáns Egyházi és Iskolai Lap, 19. évf. 41. szám (1876. október 8.), 1310.

PANTHEISMUS ÉS THEISMUS

Írta: Kiss János

A *pantheista*²⁶ és *theista*²⁷ szavak, fogalmak, és tanok sokkal ismeretesebbek a mívelt közönség előtt, mintsem arra szorulna, hogy ezeknek magyarázatát és fejtegetését tölem hallja, és tanulja meg. E kettő, és hozzájuk még egy harmadik a materializmusban él és mozog ma az emberi szellem, annyira, hogy ez eszmék és tanok szintén három csoportra osztják az emberiséget, s lélegzetét ezek teszik.

Nem a föltett szavak fogalma, és tartalmának körvonalozása, és kimerítése hát teendő előterjesztésem célja, hanem egy ezekhez zárkózó, és a dunántúli helvét hitvallású egyházkerületet történelmi életében mélyen érintő történelmi esemény, melyet, habár nem ma történt is, elhallgatni éppen az igazság érdekében nem lehet, és nem szabad.

Aki a dunántúli helv[ét]. hitvallású egyházkerület Névtárát az 1873dik évről kezébe veszi, benne mindjárt az elején egy történelmi elbeszéléssel találkozik, melynek ez a címe: „*Hegel észtana kerületi főiskolánkban*”.²⁸ „*E rendszernek honunkban – írja az elbeszélő – első apostola a dunántúli reform, kerületi főiskola észtanárául 1832-ben egyhangúlag megválasztott Tarczy Lajos volt... De csakhamar borulni kezdett a láthatár. Visszatetszést, később ellenszenvet támasztottak egyeseknél a rendszer nyelve, iránya s vezéreszméi. Az ellenszenv ingerült vitát szült, s vádat emelt az egyházmegyei s kerületi gyűléseken, sőt kíméletlenül denunciált*²⁹ *a superintendensi hivatalnál szóval s Írásban, követelve a rendszer azonnali beszüntetését, s egyebet is.*”³⁰ Az eredmény az lön, hogy Tarczy Lajos úr, nem akarván a kritika filozófiát tanítani, észtani tanszékét a természettanival cserélte fel. „*1848 – írja ismét az elbeszélő – a politikai életben jogegyenlőséggel, a tudomány terén tanszabadsággal ajándékozta meg a népeket. E vívmány eredménye az, hogy főiskolánkban a rövid életű idealizmus transcendentalis helyébe ismét Hegel rendszere lépett.*”³¹

26 **Panteizmus:** Olyan, egyébként nagyon különböző formában megjelenő tan, mely szerint „*Isten abszolút léte azonos a világgal*”, tehát az általunk tapasztalt valóságot Isten nem megteremtette (»önmagától különböző valóságként«), hanem »ez a valóság Isten saját lényének kibontakozása«, melynek következtében az »Isten« szó a világ jelölésére szolgáló összefoglaló formula. »A valóságos panteizmus vallásilag lehetetlen, [...] mert az ilyen panteizmus kiküszöbölné a vallásból az imádást, az imát, a saját végeességünk elfogadását, a felelősséget, a bűn megváltását, stb. [...] Az Ó- és Újszövetség nem ismer panteizmust. Az egyházi tanítóhivatal a panteizmust határozottan és ünnepélyesen elutasította.« Lásd: KARL RAHNER, HERBERT VORGRIMLER (1980, SZERK.): Teológiai Kiszótár. Szent István Társulat, Budapest, 547-548.

27 **Teizmus:** „A teizmus az az istenfelfogás, amely Istent szuverén és személyesen cselekvő lénynek tekinti, de a deizmussal ellentétben feltételezi Isten állandó, aktív jelenlétét a világban.” A fogalmat a 17. században alkották meg azért, hogy az ateizmussal szemben megfogalmazhassák a különféle vallások istenfelfogását. Lásd: KARL RAHNER, HERBERT VORGRIMLER (1980, SZERK.): Teológiai Kiszótár. Szent István Társulat, Budapest, 702-704.

28 LISZKAY JÓZSEF (1873): Hegel észtana kerületi főiskolánkban. In: LISZKAY JÓZSEF (1873, SZERK.): A Dunántúli Evang. Reform. Egyházkerület Névtára 1873-dik évről. Főiskolai Nyomda, Pápa, III-XXXI.

29 **Denúciál:** titokban, rosszindulatból besúg, feljelent valakit. Lásd: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezo-szotara-1BE8B/d-23F4B/denuncial-243EF/> [2025.04.11.]

30 LISZKAY JÓZSEF (1873): Hegel észtana kerületi főiskolánkban, IV-V.

31 LISZKAY JÓZSEF (1873): Hegel észtana kerületi főiskolánkban, XXX-XXXI.

E történelmi elbeszéléshez semmi magyarázat sem szükséges. Világosan benne fekszik ez elbeszélésben ez az ítélet: lásd te rövidlátó egyházkerület! A nagyszerűt, a dicsőt, az örök igazságot nem értetted meg, de az utat tört magának. Távol legyen tőlem, hogy bíróul akarjam magamat e dologban feldobni; távol legyen az a gondolat, mintha az egyházkerületnek védelemre, és éppen általam, volna szüksége. Tettét az egyházkerületnek, melynek élete nem egy emberélet, maga a történelem fogja vádolni vagy igazolni. Semmi többet nem akarok én, mint felmutatni, s rövid vonásokban előadni azt, amit *Immanuel Hermann Fichte*³² a mai idő igen tekintélyes filozófusa Hegel filozófiájáról ír, éppen azon évben, melyről a nevezett Névtár kelt, megjelent ily című művében: „*Die theistische Weltansicht, und ihre Berechtigung*”³³. E művének 90. s több lapjain így ír a tudós észlelő: „*A pantheismus sem idegen a theismus azon tételétől, hogy az istent csak az isten által tudhatjuk, és ismerhetjük*³⁴. De ha e tétel úgy értelmeztetik, mint ezt a pantheismus értelmezi, hogy *t. i. az istentudat az emberben az istennek önmagáról tudása, az isten magántudó személyiség csak az emberben, és ember által lesz: akkor tévedéssé válik ama felséges igazság, és annyival rombolóbb, vészterhesebb, minthogy közel áll az üdvös meggyőződés és gondolkodáshoz; valósággal pedig annak paródiája és karikatúrája. E félreértés abból ered, hogy bizonyos közbelső tagok és fogalmak figyelmen kívül mellőztettek, s átugorva lettek úgy, hogy azt kell mondanunk, miszerint a tévedésnek ki kellett előbb képeztetni, s a legvégső határig elmenni, hogy annak eredeti forrására visszamehessünk, és azt betömhessük. Megengedjük, hogy Hegel, e tan főképviselője, s talán egy-két barátja is, tudtak ehhez egy oly érzelmet csatolni, mely összefért az igaz vallásos érzelemmel: de a döntő krízis még akkor nem állt be, minthogy a fogalmi álláspontnak belső kétértelműsége még nem volt ismeretes. Annyival szükségesebb hát, és éppen ma szükséges, hogy ama kétértelműségnek utolsó leplét is föltakarjuk. Mert alig mondunk sokat, ha azt állítjuk, hogy mostani műveltségünk ferdeségeinek, különösen ahol a modern tudományosság öltönyében lép fel, összes gyökérszálai amaz igazi pantheista hajlamban vannak, mely az általánost, a Nemet (genust) az Egyed (individuum) fölé helyezi, és az egésznek lényegét, célját csupán a Nemben találja; az Individuumban pedig csak az enyészőt, egy általános folyamat (processus) értéktelen momentumát*

32 **Immanuel Hermann Fichte** német filozófus 1797. július 18-án született Jénában. Édesapja Johann Gottlieb Fichte filozófus. Saarbrückenben és Düsseldorfban kezdte tanári pályáját gimnáziumi tanárként, majd 1835-ben a Bonni Egyetem filozófia professzora lett. 1842-ben Tübingenbe hívták tanítani, itt aztán haláláig maradt. Munkásságát két periódusra oszthatjuk: az első periódusban ismerkedett meg a lipcei Weisse professzorral, akivel szorosan együtt munkálkodott Hegel rendszerének lerombolásán. Ekkoriban szeretett volna egy mindenféle racionalizmustól mentes theizmust létrehozni. Az 1846-ban megjelent Elméleti teológia („*Die speculative Theologie oder allgemeine Religionslehre*”) és az 1856-ban megjelent Antropológia című műveivel lezárta ezt a szakaszt, hogy tisztán az elméleti pszichológiának adhassa át magát. E második korszakban számos kötetet írt, többek között megírta kétkötetes Pszichológiáját (1864-73), illetve a jelen tárgyat képező „*Die theistische Weltansicht, und ihre Berechtigung*” – című művét is. 1879. augusztus 9-én hunyt el, nem sokkal azután, hogy kiemelkedő munkássága okán királyi elismerésben részesült. Lásd: <https://www.biblicalcyclopedia.com/F/fichte-immanuel-hermann-von.html> [2025.03.26.]

33 IMMANUEL HERMANN FICHTE (1873): *Die theistische Weltansicht, und ihre Berechtigung. Ein kritische Manifest an ihre Gegner und Bericht über die Hauptaufgaben gegenwärtiger Speculation*. Kiadja F.A. Brockhaus, Lipcse. A művet aztán 2016-ban újra kiadták. Lásd: <https://www.amazon.de/Theistische-Weltansicht-ihre-Berechtigung-Hauptaufgaben/dp/3743430568> [2025.03.26.] A (feltételezhetően) Kiss János számára rendelkezésre álló kiadás online elérhetősége: https://books.google.hu/books?id=TDsCAAAQAAJ&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false [2025.04.02.]

34 Fichte hozzáteszi: Istent csak Istenen, **az ő kommunikációján keresztül** ismerhetjük meg! Lásd: „*Gott kann nur durch Gott, (durch sein Sichmittheilen) gewusst und erkannt werden...*” Lásd: IMMANUEL HERMANN FICHTE (1873): *Die theistische Weltansicht, und ihre Berechtigung*, 90.

látja, mindenütt csak szükségességet, mechanizmust vél, és minden létezőnek magyarázatát ebben keresi és találja. E mélyen meggyökerezett vakhitét jelen filozófiai, és egyéb képzettségünknek csak úgy törölhetjük el alaposan, ha eddigi metafizikánkat, s ez által vallásfilozófiánkat elvileg átalakítjuk. Ezt pedig egyedül a theista világnézettel vihetjük véghez. (95. lap.) Erre, még pedig hathatósan, erre emlékeztetni, éppen most látszik legcélszerűbbnek. (97. lap.) Mert meg nem engedhetjük azt az állítást, mintha Hegel a theista világnézettel egyet értene. Hiába szépítgetik azon konzekvenciákat és ellentéteket, melyek előbb a hegeli iskolában napirenden voltak, s melyeket úgy látszik, most ismét megújítani akarnak, midőn Hegelt még most is úgy akarják némelyek föltüntetni, mint a ki a kor magaslatán áll, és mint aki a filozófiai gondolkodást ma is kielégíti. Nem veszik ezek észre, hogy a filozófiai helyzet gyökerében megváltozott, és a Hegeli kerékvágást teljesen oda hagyta... El kell ismerni, hogy Hegel egy régen előkészített múltnak zárókövét nem pedig egy új spekulatív jövőnek kezdetpontját jelöli. A pantheismus (104. lap.) nem képes arra elvénél fogva, hogy elismerje és felvilágosítsa a vallásos tudatot az ő sajátságában. Mert az ő istene semmi más, mint általános lényeg, processus, nem pedig személyiség; vagy a mint maga e filozófia a legelvontabban kifejezi: »Az isten a végetlen Subjectivitas«, aki magát szünetlenül az egyéni tudat »véges szikráivá teszi, és ebből magát ismét visszaveszi, s ez által előáll a végetlen tudatban az önlényegéttudás, az isteni öntudat.« Ugyan ez történik a „képzet” útján a vallás által szabad, fogalmi alakban a spekulatív tudományban. Mindenik pedig általános, magában az isten lényegében végbemenő processus.

Egy mély, semmi szépítgetés által ki nem tölthető űr állapottatik meg ezzel a tapasztalati élet és aközött, amit e helyett nekünk egy pantheista föltételek által elnyomorított értelmezés ajánl. Ezzel az, amit az isten lelke az ember szellemében boldogítólag, üdvhozólag eszközöl, nem az emberért van téve, istennek nem szabad adománya a tőle segílyt váró ember részére; vagy más szavakkal kifejezve: az isten ezzel nem egy erkölcsi lény, mint ezt az ész és szív kívánja, hanem „csak az örök szeretetnek magávali játéka”, – mint ezt a tévedést elég naivul kifejezni szokják, – mely által „nem lesz valósággal mássá az isten és mégis a másban a magáttudó processus”! Állítsák bár némelyek, hogy hamis e felfogásunk; de az bizonyos, hogy ez elkerülhetetlenül s elválhatatlanul következik azon előfeltételekből (praemissak), melyek itt alapul tétetnek, és hogy e tannal határozottan szakítani kell, még pedig a tévedés legmélyebb okának tiszta, világos ismeretével. Mert a vallás, melyről az igaz filozófiának felvilágosítást kell nyújtani, a legmagasabb az emberi összes tudat körében; ez fogja át egyedül az embert osztatlan lényében, legbelsőbb életközpontjában, hol kedély, gondolkodás és akarat egymást áthatva munkálnak, s ezért a vallás a legerősebb is hatásában, de legtitkosabb is eredetében, s a legfőbb spekulatív problémát rejti magában. És ha ez oly érthetetlen marad egy filozófiai világnézetnek, mint ezt a pantheista magyarázat mutatja: bizonyosak lehetünk, hogy ily spekuláció általában mélyen alatta áll az igazság álláspontjának.

Legyen hát határozottan kimondva, bármily nem tetszőleg fogadtassék is különböző oldalról, hogy Hegel „theocentrikus” methodikai álláspontja teljesen elidősült és kritikailag elítélt. A „kosmo-athropocentrikus” szempont, mivel erkölcsi theismusra vezet, (96. lap) mint az egyedül lehető, világosan és élesen elkülönítette magát a „theocentrikustól”. A kettő együtt meg nem állhat; „a véges, és végetlennek identitása” bírálat nélküli fogalom, melyet minden tévútra vezető

következtetéseivel teljesen félre kell tenni, ha általában arról van szó, hogy az istent józan tudomány által megismerjük. Az abszoltnak minden fogalma (98. lap), mely által az a véges világ processusába belevonatik, legyen ez naturalista pantheismus, vagy „végetlen Subjectivitas”, egy ellenmondást foglal magában az abszoltnak tisztán és józanon felfogott ideája ellen, ha mindjárt azon legfőbb s legszellemibb alakjában jelenik is meg, melyben a természet, 's öntudat nélküliség korlátaiból szünet nélkül és lépcsőnként úgy küzdi fel magát, hogy a világprocessus Subjectje maga az abszolút. Mert ha ami gondolkodásunkban aprioristikus jelleménél fogva, mint elrejtett praemissa indirecte jelenvaló is, de directe és közvetlenül a véges körében sehol nem található, és egy innen kölcsönzött praedikatummal föl nem ruháztathatik. Nem tekintjük e mellett azon igen fontos körülményt, miszerint az az egész felfogás nemcsak alaki okokból, hanem tárgyilag is elégtelen arra, hogy a véges világot, és az ő belső összefüggését megfoghatóvá tegye, mely csak úgy felfogható, ha fölteszük, hogy az egy minden végest megelőző, mindent és magáttudó abszolút szellemnek gondolata. Mondjuk, ki hát egyszer mindenkorra (114. lap), hogy az utóbbi speculativ múltnak tendenciáival mulaszthatatlanul szükséges egész gyökeréig szakítani, nehogy azon veszélynek tegyük ki magunkat, hogy az új mustot régi hordóba töltsük.

Nem célunk felhordani azon rég elismert károkat (176. és 177. lap), melyeket a Hegeli tan okozott az emberiségnek. Ez egy rég átküzdött, hátunk mögött levő korszakhoz tartozik. De célunk azon speculativ múlttal tisztán, világosan szakítani, melyet egy bizonyos irányban Hegel végzett be az ő filozófiai rendszerével. A pantheismus tökéletes kifejlődésében, mint legszellemibb alakjában, benne megjelent. Hanem éppen ebben mutatta meg, hogy mennyire terjednek erői, mit képes és mit nem képes belső igazságában nyújtani. E rendszer leélte magát, és mi már a spekulációnak új kifejlődés korszakába léptünk, melyet azon hátrahagyott tévedések ellenében, melyek magukat újra feltolni akarják, célra kell segíteni.”

Ezekhez sem kell semmi magyarázat. Világosan mutatják az itt felhozott idézetek, hogy a Hegeli filozófia, mely a theismustól lényegesen különbözik, leélte magát, és hogy nem áldásos, hanem káros befolyással volt az emberiség életére. A dunántúli reform. egyházkerület nem volt hát rövidlátó, midőn ennek kerületi főiskolájában tanítását nem nézte jó szemmel, és helyesebben ítélte, mint Hegel filozófiai rendszerének egyes rövidlátó magasztalói.

Az újraközölt cikk Szerzője, Kiss János (1821-1906) egykori pápai teológiai tanár.

Az előtanulmány és a jegyzetek Szerzője református lelkipásztor (Noszlop és vidéke), a PRTA Szisztematikus-Történeti Intézetének adjunktusa, a Pápai Kollégiumi Lapok főszerkesztője.

„Mit használ nekünk Krisztus feltámadása? Először azt, hogy feltámadásával legyőzte a halált, hogy minket is részesítsen abban az igazságosságban, amelyet halálával szerzett. Másodszor: hatalmával már most új életre támaszt minket is. Harmadszor: Krisztus feltámadása a mi boldog feltámadásunk záloga.” (Heidelbergi Káté, 45. kérdés-felelet)

SZERZŐINK FIGYELMÉBE

1. Kérjük, hogy lapunkba szánt írásait az alábbi irányadó formai követelményeknek megfelelően küldjék el *Szerkesztőségünknek*: a szöveget balra zártan (vagy sorkizártan), Times New Roman betűtípusban, 12 pontos betűmérettel, egyes sorközzel, valamint 2,5 cm-es margóval készítsék el.

2. Kérjük, hogy tudományos igényű cikk esetén a lábjegyzetek folyamatos számozással következzenek egymás után.

3. Példák a lábjegyzetelésre:

Egy szerző esetén: SZERZŐ (ÉVSZÁM): Cím. Kiadó, Kiadás helye, oldalszám.

Több szerző esetén: Főszerkesztő neve (ÉVSZÁM, SZERK): Cím. Kiadó, Kiadás helye, oldalszám.

Tanulmány esetén: SZERZŐ (ÉVSZÁM): Tanulmány címe. In: SZERKESZTŐ (ÉVSZÁM, SZERK): Kötet címe. Kiadó, Kiadás helye, oldalszám.

Folyóíratcikk esetén: SZERZŐ (ÉVSZÁM): Cikk címe. In: FOLYÓIRAT CÍME, évfolyama, lapszáma, oldalszám (-tól-ig).

4. Tudományos igényű cikk küldése esetén kérjük, ne készítsenek teljes bibliográfiát, hanem a fentebb látható módon lábjegyzetelésben jelezzék a hivatkozott mű adatait.

5. Kérjük, hogy amennyiben a részünkre megküldött írást a későbbiekben máshol megjelentetik, a megjelentetésnél mindenképpen jelezzék, hogy az adott írás már megjelent egyszer a Pápai Kollégiumi Lapok hasábjain.

6. Hasonlóképpen, ha olyan írást küldenek részünkre, mely már egyszer megjelent egy másik lapban, legyenek kedvesek ezt megírni *Szerkesztőségünknek*, hogy a megjelentetés alkalmával ezt jelezhessük.

7. Szerzőink számára tiszteletpéldányt biztosítunk.

8. A szerzők maguk vállalnak felelősséget írásuk tartalmáért.

* * *

KÖVETKEZŐ LAPZÁRTA: 2025. MÁJUS 21.

A Pápai Kollégiumi Lapok a Pápai Református Teológiai Akadémia diákújsága. Nyomatott a Teológiai Akadémián. Írásait, észrevételeiket a Szerkesztők az alábbi elérhetőségre várják: pklujsag@gmail.com.

